

Sygn. akt II UK 37/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 lutego 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Myszka (przewodniczący)
SSN Beata Gudowska (sprawozdawca)
SSN Romualda Spyt

w sprawie z wniosku P. Sp. z o.o. w W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o składki,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 18 lutego 2016 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 22 maja 2014 r.,

- 1. oddala skargę**
- 2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na rzecz P. Sp. z o.o. kwotę 1200 zł (tysiąc dwieście) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 22 maja 2014 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od wyroku Sądu Okręgowego, Sądu Pracy i

Ubezpieczeń Społecznych w W. z dnia 23 października 2013 r., którym ten Sąd zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 28 września 2012 r. i wyłączył we wskazanych w decyzji miesiącach lat 2003, 2004, 2005, 2007 i 2008 z podstawy wymiaru składek należnych na Fundusz Pracy kwotę 18.858,63 zł, wypłaconą przez P. Sp. z o.o. z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych w formie dopłat do zorganizowanego wypoczynku.

Sądy obydwu instancji ustaliły, że składająca się z ośmiu osób komisja socjalna, dysponująca gromadzonymi na odrębnym rachunku bankowym środkami zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, kierowała się przy rozpatrywaniu wniosków regulaminem przewidującym uznaniowy charakter świadczeń i nakazującym uzależnienie ich przyznania oraz wysokości od sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej uprawnionych. Sytuację tę obrazowało średnie wynagrodzenie w spółce za ubiegły rok, liczone jak do zeznania podatkowego, z wyłączeniem nagród jubileuszowych. Tabela dopłat do „wczasów pod gruszą”, zakwestionowanych w czasie kontroli Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, przewidywała różne kwoty, zwiększające się wraz z malejącymi kwotami wynagrodzeń pracowników (np. przy wynagrodzeniu do 1.700,00 zł dopłata wynosiła 600 zł, a przy wynagrodzeniu ponad 4.701,00 zł tylko 200 zł). Od 2009 r. w ust. IV pkt 5 regulaminu przewidziano pierwszeństwo w uzyskiwaniu świadczeń i dopłat dla osób uprawnionych, znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej.

Sąd pierwszej instancji uznał, że przyjęcie jako kryterium socjalnego wartości średniego wynagrodzenia brutto daje wystarczający wyraz sytuacji materialnej uprawnionego do świadczeń, a Sąd drugiej instancji podkreślił, że ani pracownicy ani komisja nie podważali sposobu ustalania sytuacji majątkowej uprawnionych. Nie była też kwestionowana wartość świadczeń przyznanych poszczególnym pracownikom. Ostatecznie w zgodnych wnioskach Sądów *meriti*, świadczenia socjalne finansowane przez P. z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych mieściły się w definicji świadczeń wyłączonych z podstawy wymiaru składek w § 2 ust. 1 pkt 19 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.; dalej

„rozporządzenie z dnia 18 grudnia 1998 r.”), jako wypłacone zgodnie z art. 8 ust. 1 z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 111), przewidującym przyznawanie ulgowych usług i świadczeń oraz wysokość dopłat zależnie od sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej osoby uprawnionej.

Obydwa Sądy stwierdziły także, że kontrole organu rentowego powinny się ograniczać do ustalenia, czy w regulaminie zakładowego funduszu świadczeń socjalnych istnieje podstawa do sfinansowania świadczenia socjalnego oraz czy środki na ten cel rzeczywiście pochodzą z odrębnego rachunku bankowego, utworzonego zgodnie z obowiązkiem wynikającym z art. 12 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, natomiast organ rentowy nie ma uprawnień do ingerencji w zasady przydziału świadczeń socjalnych z funduszu, tj. badania sytuacji materialnej, rodzinnej i osobistej pracowników. Prawo takie powierzono w ustawie o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych związkom zawodowym, które mogą wystąpić z roszczeniem o przekazanie należnych środków do Funduszu lub o zwrot środków wydatkowanych niezgodnie z przepisami ustawy (art. 8 ust. 3 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych), oraz Państwowej Inspekcji Pracy, która czuwa nad właściwym gospodarowaniem środkami funduszu, stosując sankcje karne (art. 12a ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych).

Skarga kasacyjna organu rentowego została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 104 ust. 1 pkt 1, art. 104 b ust. 2 i art. 107 ust. 1 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2008 r. Nr 69, poz. 415 ze zm.) w związku z art. 18 ust. 1, art. 20 ust. 1 oraz art. 46 i 47 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 121 ze zm.) oraz § 2 ust. 1 pkt 19 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r., a także art. 8 ust. 1 i 2 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, przez przyjęcie, że spółka P. nie jest zobowiązana do rozliczenia i opłacenia składek na Fundusz Pracy z uwzględnieniem wypłaconych pracownikom świadczeń socjalnych w postaci dopłat do „wczasów pod gruszą”. Skarżący zarzucił, że świadczenia te nie podlegają zwolnieniu określonemu w § 2 ust. 1 pkt

19 rozporządzenia, gdyż wypłacane były niezgodnie z regulaminem zakładowego funduszu świadczeń socjalnych - bez uwzględnienia sytuacji życiowej rodzinnej i materialnej pracowników.

Skarżący powołał się także na błędną wykładnię art. 83 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 86 ust. 2 pkt 2, art. 87, 88 oraz art. 91 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 18 ust. 1 i z art. 21 tej ustawy oraz w związku § 2 ust. 1 pkt 19 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r. w związku z art. 8 ust. 1 i 2 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, wyłączając uprawnienie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do kontrolowania, czy świadczenia finansowane ze środków przeznaczonych na cele socjalne wypłacane są przy uwzględnieniu kryteriów socjalnych określonych w ustawie o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych i zgodnie z regulaminem stanowiącym podstawę do ich wypłaty. Zdaniem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, wypłata spornych świadczeń została dokonana z naruszeniem regulaminu, według kryterium nieodpowiedniego do przyznawania świadczeń socjalnych, gdyż płatnik uzależniał wysokość przyznawanych świadczeń od wysokości wynagrodzenia zasadniczego pracowników, a w materiale dowodowym przedstawionym przez płatnika do kontroli nie odnaleziono dokumentów potwierdzających, by kierował się kryteriami pozwalającymi na zakwalifikowanie wypłaconych świadczeń jako socjalne, czyli uwzględniające łącznie sytuację życiową, rodzinną i materialną pracownika wyrażoną w średnim dochodzie całej rodziny pracownika. Takie wypłaty z funduszu świadczeń socjalnych, na warunkach niewynikających z regulaminu, nie są świadczeniami finansowanymi ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach zakładowego funduszu świadczeń socjalnych w rozumieniu § 2 ust. 1 pkt 19 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r.

Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie, co do istoty sprawy, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustalanie wysokości składek na ubezpieczenia społeczne, obejmujące składki na Fundusz Pracy, polega na odniesieniu się do wysokości bazowej, którą –

zgodnie z art. 18 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – stanowi zdefiniowany w art. 4 pkt 9 tej ustawy przychód w rozumieniu art. 10 ust. 1 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 361 ze zm.). Przychód, którego źródłem jest stosunek pracy, obejmuje wszelkiego rodzaju wypłaty pieniężne oraz wartość świadczeń w naturze lub ich ekwiwalentów, bez względu na źródło finansowania, a także wszelkie inne kwoty niezależnie od tego, czy ich wysokość została z góry ustalona, a ponadto świadczenia pieniężne ponoszone za pracownika, jak również wartość innych nieodpłatnych świadczeń lub świadczeń częściowo odpłatnych.

Nie stanowią podstawy wymiaru składek pewne rodzaje przychodów, tzn. te, które – na podstawie upoważnienia z art. 21 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – określił Minister Pracy i Polityki Socjalnej w rozporządzeniu z dnia 18 grudnia 1998 r., a wśród nich świadczenia finansowane ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach zakładowego funduszu świadczeń socjalnych (§ 2 ust. 1 pkt 19 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r.). Są nimi świadczenia finansowane z tworzonego przez pracodawców – na podstawie art. 1 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych - funduszu przeznaczonego na cele socjalne: finansowanie działalności socjalnej organizowanej na rzecz osób uprawnionych do korzystania z funduszu, polegające na świadczeniu przez pracodawców usług na rzecz różnych form wypoczynku, działalności kulturalno-oświatowej, sportowo-rekreacyjnej, opieki nad dziećmi, udzielanie pomocy materialnej - rzeczowej lub finansowej, a także zwrotnej lub bezzwrotnej pomocy na cele mieszkaniowe na warunkach określonych umową (art. 2 pkt 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych). W art. 8 ust. 1 i 2 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych postanowiono, że zasady przeznaczania środków funduszu na poszczególne cele i rodzaje działalności socjalnej określa pracodawca w regulaminie, przy czym, zasady i warunki korzystania z usług i świadczeń finansowanych z funduszu, zobowiązany jest określić z uwzględnieniem ust. 1 tego przepisu, stanowiącego, że przyznawanie ulgowych usług i świadczeń oraz wysokość dopłat z funduszu uzależnia się od sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej osoby uprawnionej.

Omówienie wskazanych przepisów miało na celu wykazanie, że – według ich brzmienia - świadczenia otrzymane przez pracownika w związku z finansowaniem działalności socjalnej, o której mowa w przepisach o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach funduszu zakładowego, nie mogą być kwalifikowane jako przychód polegający uwzględnieniu w podstawie wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne oraz Funduszu Pracy.

Prawo nie definiuje pojęcia „cel socjalny”, toteż wydaje się właściwe ustalenie jego treści przy uwzględnieniu pojęcia „działalności socjalnej”, o którym mowa w art. 2 pkt 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, dostrzegając, że już samo świadczenie przez pracodawców, z ustanowionego przez nich funduszu, usług na rzecz różnych form wypoczynku, działalności kulturalno-oświatowej, sportowo-rekreacyjnej, opieki nad dziećmi, udzielanie pomocy materialnej, a także zwrotnej lub bezzwrotnej pomocy na cele mieszkaniowe, pochłania pojęcie działań socjalnych, społecznych, zbiorowych, ogólnodostępnych dla uprawnionych, ulgowych, a czasem darmowych. Uzależnianie przyznawania świadczeń socjalnych od sytuacji życiowej, rodzinnej i materialnej uprawnionych do korzystania z funduszu jest w tym wypadku *superfluum*, dodatkowym zdefiniowaniem socjalnego charakteru świadczeń po stronie podmiotowej. Bez bardziej szczegółowych wyznaczników nie jest jasne, czy socjalny charakter odzwierciedlają wszystkie te określniki razem, czy ważny lub najważniejszy jest jeden lub dwa z nich, co zasadniczo należy do natury udzielanego świadczenia. Ocena poziomu życiowego z punktu widzenia sytuacji rodzinnej nie zawsze zresztą odpowiada kondycji materialnej, a warunki materialne mogą wynikać ze stanu rodzinnego i pozycji materialnej wszystkich jej członków, ale zależeć także od całkiem innych okoliczności. Powstaje w związku z tym pytanie, w jakim znaczeniu „socjalne” mają być świadczenia z funduszu, a odpowiedź musi uwzględniać to, że zakładowy fundusz świadczeń socjalnych nie jest przeznaczony wyłącznie dla pracowników pozostających w szczególnie trudnej sytuacji życiowej.

Nie można przyjmować, że utarło się określenie takiej trójelementowej kondycji osób uprawnionych do świadczeń przez wskazanie jako jej kryterium

średniego dochodu w rodzinie. Co więcej, wskaźnik taki nie został określony w prawie, lecz został wyinterpretowany ze zbitki przymiotników: życiowy, rodzinny i materialny. Właściwym wskaźnikiem jest w związku z „udzielaniem pomocy materialnej – rzeczowej lub finansowej”, gdyż świadczenia zakwalifikowane do tej grupy (np. bony świąteczne, dofinansowanie wczasów dzieci czy podręczników szkolnych) powinny odnosić się do ogólnej sytuacji materialnej pracownika i jego najbliższych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2009 r., I UK 121/09, OSNP 2011 nr 9-10, poz. 133 i z dnia 8 stycznia 2014 r., I UK 202/13, niepubl., oraz z dnia 8 maja 2002 r., I PKN 267/01, OSNP 2004 nr 6, poz. 99).

Ocena spójności świadczenia pochodzącego z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych z celem socjalnym, o którym mowa w art. 8 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, może polegać na badaniu odpowiedniości stosowanych kryteriów jego przyznania do zamierzonego efektu. Uzależnienie wypłaty świadczenia od wszystkich trzech kryteriów (od sytuacji życiowej rodzinnej i materialnej uprawionych) nie może być zastrzeżone w takim samym stopniu do wszystkich świadczeń z funduszu. Istota problemu dotyczy zatem rozstrzygnięcia, czy wypłacone pracownikom świadczenia zostały sfinansowane ze środków funduszu przeznaczonych na cele socjalne, innymi słowy nie pochodzą spoza tego funduszu, będąc dodatkowym świadczeniem pracodawcy oraz czy mają charakter świadczeń socjalnych, tj. takich, o których mowa w ustawie o zakładowym funduszu socjalnym.

Sąd drugiej instancji trafnie zauważył, że w art. 8 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych ustawodawca nakazał oceniać sytuację życiową, rodzinną i materialną osoby uprawnionej, nie zaś osoby uprawnionej i jej rodziny lub rodziny osoby uprawnionej. Należy rozważyć, czy ostatecznie celem tworzenia zakładowego funduszu świadczeń socjalnych jest paternalizm pracodawcy, czy optymalizacja obciążeń składowych. Istnieje w związku z tym – wskazany w skardze kasacyjnej – problem prawny, czy Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych została nadana kompetencja do kwestionowania kryteriów przyznawania świadczeń, jeżeli kryteria zastosowane przez pracodawcę mieszczą się w zakresie wyznaczonym przez ustawę o zakładowym Funduszu Świadczeń Socjalnych.

Rozstrzygając tę kwestię należy podkreślić, że do zakresu działania organu rentowego należy realizacja przepisów o ubezpieczeniach społecznych, a w szczególności ustalanie uprawnień do świadczeń oraz wymierzanie i pobieranie składek na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych (art. 68 ust. 1 lit. b oraz c ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Decyzje Zakładu Ubezpieczeń Społecznych mogą dotyczyć wymiaru składek oraz ustalania uprawnień i wymiaru świadczeń z ubezpieczeń społecznych (art. 83 ust. 1 pkt 3, 4 i 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), a ich podstawą może być weryfikacja prawidłowości i rzetelności obliczania, potrącania i opłacania składek i wpłat, do których pobierania jest zobowiązany, a także ustalania uprawnień do świadczeń z ubezpieczeń społecznych i wypłacania tych świadczeń (art. 86 ust. 2 pkt 2 i 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). W zakresie kompetencji organu rentowego mieści się zatem stosowanie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r., zwłaszcza w odniesieniu do wymierzania i pobierania składek. Przepisy dotyczące świadczeń z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych nie są przepisami z zakresu ubezpieczeń społecznych, jak również świadczenia z tego funduszu nie są świadczeniami ubezpieczeniowymi, a w związku z tym nie są objęte kompetencjami, o których mowa w art. 83 ust. 1 pkt 4 i 5 oraz art. 86 ust. 2 pkt 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Uprawnienie do inicjowania odpowiedzialności za nieprawidłową realizację przepisów ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, zgodnie z art. 12a ust. 2 tej ustawy, mają organy Państwowej Inspekcji Pracy i związki zawodowe (art. 8 ust. 3 ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych).

W tej sytuacji Sąd Apelacyjny trafnie ograniczył zakres dopuszczalnej kontroli dokonywanej przez organ ubezpieczeń społecznych do tych kryteriów, które są wskazane w przepisach stosowanych przez ten organ i dają się obiektywnie zweryfikować, bez rozszerzania własnych uprawnień organu oraz subiektywnego ustalania treści poszczególnych klauzul generalnych. Zakład Ubezpieczeń Społecznych sprawdza zatem prawidłowość wyłączenia z podstawy wymiaru składek świadczeń z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych na podstawie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz rozporządzenia z dnia

18 grudnia 1998 r.; ma kompetencję wyłącznie do weryfikacji, czy świadczenie było finansowane ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach tego funduszu tj. w szczególności czy było przewidziane w regulaminie i nie było dodatkowym świadczeniem pracodawcy. Środki te przeznaczone są na cele socjalne *eo ipso*, jeżeli przedmiotem ich oddziaływania są sfery opisane w art. 2 ust. 1 ustawy o zakładowym funduszu socjalnym.

Ostatecznie, spośród wszystkich zarzutów postawionych przez skarżącego, rozważenia wymagał tylko sposób ustalenia kryterium socjalnego. W skardze stwierdzono, że przesłanką otrzymania dofinansowania wczasów był tylko dochód pracownika. Nie dostrzeżono jednak, że nie była to przesłanka jedyna. Komisja socjalna złożona z przedstawicieli partnerów społecznych przyznawała uznaniowo świadczenia na podstawie regulaminu tylko tym osobom, które o nie wystąpiły, dając jednocześnie rękojmię przeznaczania ich na ten właśnie cel (kryterium wykorzystania urlopu wypoczynkowego w poprzednim roku). Element socjalny realizował się w przyznawaniu świadczeń w niejednakowej wysokości; w relacji do średniego wynagrodzenia z poprzedniego roku podatkowego. W takich okolicznościach dopłaty do wczasów nie mają związku z obchodzeniem prawa składkowego, a w każdym razie taki związek nie jest oczywisty.

Skarżący zarzucił też, że skoro w materiale dowodowym przedstawionym przez płatnika do kontroli nie odnaleziono dokumentów potwierdzających, by kierował się kryteriami pozwalającymi na zakwalifikowanie wypłaconych świadczeń jako socjalne, czyli uwzględniające łącznie sytuację życiową, rodzinną i materialną pracownika, to nie są one świadczeniami finansowanymi ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach zakładowego funduszu świadczeń socjalnych. Zarzut ten, jest sprzeczny z domniemaniem działania płatnika zgodnie z prawem, uwzględniając, że w sporze o wyłączenie wypłat z funduszu świadczeń socjalnych z podstawy wymiaru składek, płatnik przedstawia fakty, a dowód dokonywania wypłat niezgodnie z ustawą lub rozporządzeniem obciąża Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Nie można też pomijać, że płatnik-pracodawca nie jest dystrybutorem świadczeń z tworzonego przez niego funduszu na cele socjalne. Po wydaniu regulaminu nie ma uprawnień do ingerencji w ich przydzielanie. Czyni to właściwa komisja socjalna, która przy indywidualnym rozpatrywaniu wniosków

uwzględnia sytuację materialną, rodzinną i osobistą wnioskodawców. W konsekwencji, Zakład Ubezpieczeń Społecznych musi wykazać niezgodność wypłat z ustawą i rozporządzeniem, a zgodność dokonywania wypłat z regulaminem nie ma znaczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2012 r., I PK 183/11 OSNP 2013 nr 7-8, poz. 77). Taki zakres kontroli jest wystarczający do ujawnienia nadużyć w wyłączeniu z podstawy wymiaru składki wypłat z funduszu i wyjaśnienia, czy sporne świadczenia wypłacone były ze środków przeznaczonych na cele socjalne w ramach zakładowego funduszu świadczeń socjalnych i jako takie nie podlegały składce na Fundusz Pracy.

Z tych względów Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.). O kosztach orzeczono na podstawie art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1 i 398²¹ k.p.c.

kc